

Шкільна практика навчання демократії

Олена НІКІФОРОВА,

директор Соколівоцької загальноосвітньої школи I–III ступенів
Тальнівської районної ради Черкаської області

У Конституції України задекларовано, що наша держава є демократичною, оскільки носієм суверенітету і єдиним джерелом державної влади у країні є народ, який реалізує владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Демократія як народовладдя передбачає систему соціально-економічних і конституційних гарантій можливості реального використання народом своїх соціальних, економічних, політичних та культурних прав і свобод, а також масової участі громадян у управлінні справами держави і суспільства.

Сильна демократія визначається політичною наукою як демократія учасницького типу, що розв'язує проблеми життєдіяльності суспільства за допомогою участі громадян у суспільно-політичному процесі, безпосереднього самоврядування та створення спільноти свідомих людей, здатної трансформувати залежних приватних індивідів у вільних громадян, об'єднаних в громадянське суспільство [1].

Школа сьогодні є не лише частиною демократичного суспільства: шляхом залучення передусім старшокласників до відповідної їм віку діяльності у різних сферах життя місцевої громади вона визначає, якою буде демократія у недалекому майбутньому. Щоб школярі та члени місцевої спільноти були ефективними громадянами суспільства, демократичні цінності мають інтегруватися в кожний аспект шкільного життя та місцевого середовища.

Саме тому в ході дослідно-експериментальної роботи регіонального (обласного) рівня, що здійснювалася під керівництвом Г.А. Назаренко [4], педагогічний колектив закладу намагався виховувати культуру демократизму старшокласників шляхом налагодження демократичного освітнього простору школи та залучення їх до реального життя місцевої громади. При цьому важливо було створити атмосферу вільного обміну думок всіх учасників навчально-виховного процесу, привернути увагу учнів старших класів до реальних потреб місцевої громади, стимулювати активну, самостійну та відповідальну участь в прийнятті та реалізації рішень на місцевому рівні.

З метою демократизації шкільного життя було налагоджено взаємодію і взаємини всіх учасників освітнього процесу на паритетних засадах співпраці та співтворчості. Адміністрація закладу намагалася делегувати функцію управління навчально-виховним процесом колективним самоврядним органам – педагогічній, батьківській, піклувальній радам школи та органам учнівського самоврядування. Весь зміст позакласної та позашкільної виховної роботи був побудований на принципах самоврядування та взаємодії дітей і дорослих, на засадах відкритості освітньої системи школи зовнішньому

соціуму. Важливим аспектом експериментальної діяльності було також налагодження конструктивної взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями з метою розв'язання проблем життєдіяльності не лише навчального закладу, а й місцевої громади [2].

Найбільш ефективною моделлю залучення старшокласників до громадського життя є учнівське самоврядування, адже школярі на практиці вчать демократії, беручи участь у передвиборчій кампанії та самих виборах; органи учнівського самоврядування надають старшокласникам право голосу в управлінні школою, що дає змогу учням впливати на рішення, які стосуються безпосередньо їх, самим організувати своє життя у школі та поза її межами.

Охоплення учнів загальним управлінням справами шкільного життя, самостійне здійснення ними поточного та стратегічного планування діяльності, стимулювання ініціативності та відповідальності за реалізацію спільних рішень, налагодження співпраці з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями заради єдиної мети сприяло становленню культури демократизму старшокласників як активних суб'єктів громадянського суспільства [3].

Демократична свідомість учнівської молоді формувалася під час опанування факультативного курсу «Вчимося демократії» (автор Г.А. Назаренко), використання матеріалів спільного українсько-швейцарського проекту «Сприяння розвитку освіти для демократії в Україні» (керівник Н.Г. Протасова) та реалізації авторської програми факультативного курсу «Дванадцять кроків до демократії», розробленої учителем історії та правознавства Ю.В. Шахрай.

*Висловлюємо власну позицію
під час інтернет-форуму*

Так, на заняттях факультативу «Вчимося демократії» учні старших класів поглиблювали знання про політичну і державну владу, демократичні принципи та цінності, громадянське суспільство, сутність поняття «культура демократизму особистості»; вчилися висловлювати судження, захищати власні погляди, знаходити необхідні матеріали для доповідей, рефератів, «круглих столів», диспутів, конференцій у науково-публіцистичній літературі та Інтернет-мережі; проводили презентації власних дослідницьких проектів за темами «Вибори», «Особистість як суб'єкт громадянського суспільства», «Конституційні права, свободи та обов'язки громадянина» тощо.

Під час занять факультативу «Дванадцять кроків до демократії» старшокласники не лише усвідомлювали інформаційний матеріал, а й виконували завдання «Поміркуй», «Проаналізуй», «Порівняй», які вимагають висловити власну думку, та стимулювали вироблення власної позиції з обговорюваної проблеми. Диспути, тренінгові вправи, виконання тестів, розгляд практичних ситуацій допомагали учням краще усвідомити власну роль у становленні України як демократичної держави.

У позакласній діяльності ця робота продовжувалася під час проведення турнірів та конкурсів «Ерудит», «Знавці Конституції», «Ми знаємо свої права і свободи», «Демократія шкільного життя», годин спілкування «Роль учнівського самоврядування у захисті прав дитини», засідань історико-краєзнавчого гуртка, правових подорожей та брейн-рингів, диспутів і дебатів, зустрічей за «круглим столом», колективного проекту «Складання хрестоматії моральних цінностей людства».

Самоврядування в школі побудовано на принципах демократії. Це знаходить свій вияв передусім у виборах президента учнівської ради, які відбуваються шляхом таємного голосування. Кожен учень має право висловити свою думку під час затвердження складу органів учнівського самоврядування, особисто брати участь у розгляді важливих питань шкільного життя.

Поряд із забезпеченням неперервного та комплексного виховного впливу на становлення особистості учня, використання ефективних методів та форм виховання культури демократизму старшокласників, організаційно-методичного забезпечення цього процесу важливою умовою створення цілісної системи демократичного виховання стало налагодження взаємодії школи з громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування.

Завдяки співпраці з громадською організацією «Джерело», численним зустрічам з її активістами старшокласники усвідомили, що перспективи демократизації життя українського суспільства значною мірою залежать від рівня свідомості народу, ступеня його готовності прийняти та реалізувати основні принципи і норми політичної демократії. Демократизація суспільства характеризується розширенням прав і свобод громадян та їх організації; участю народу в політичному житті та його впливом на прийняття політичних рішень; посиленням контролю суспільства за діяльністю владних органів. Прискорення процесу демократизації залежить також від стану відновлення природного взаємозв'язку між суспільством і владою, яка повинна виконувати волю народу, що делегував їй право підтримання суспільного порядку.

Зустріч старшокласників з органами місцевого самоврядування (представниками сільської ради) мала характер «круглого столу», в ході якого школярі мали змогу отримати відповіді на складні питання сучасного життя. Учні також цікавило, що потрібно, аби стати депутатом сільської ради, як відбуваються сесії, якими питаннями опікуються депутати відповідного органу представницької влади, які повноваження мають, чи є Україна демократичною державою. Вони дізналися, що депутати органів місцевого самоврядування за свою діяльність не отримують заробітну плату, це здійснюється винятково «на добровільній основі», з особистих мотивів участі в формуванні демократичного громадянського суспільства, контролі за справедливим розподіленням і використанням коштів місцевого бюджету, участі в програмах соціально-економічного розвитку села. У ході відвертої розмови старшокласники дійшли висновку, що це важка, відповідальна праця, що базується на громадських засадах, активності, небайдужості до участі у житті суспільства.

Школярів також цікавило питання розвитку спорту для молоді, як вирішується ця проблема на рівні сільської ради, за чий рахунок створюються спортивні майданчики. Вони дізналися, що без активної участі депутатського корпусу та спонсорів село не мало б такого сучасного вигляду, який є нині. Молодь має можливість проводити дозвілля у сільському Будинку культури, де зроблено капітальний ремонт, придбано нові тенісний та більярдні столи, створено відповідні умови для роботи гуртка-студії «Творимо дива своїми руками», участі в художній самодіяльності.

Після зустрічі з представниками сільської ради учні стали ініціаторами організації роботи шкільного спортивного залу у вечірні години для усієї молоді села, а також вирішили взяти участь в інтернет-проекті «Вчимося поліпшувати життя місцевої громади», розміщеному на сайті «Вчимося демократії разом!» Черкаського освітянського порталу. Цей проект спрямований на виховання особистості старшокласника як самостійного суб'єкта, який усвідомлює себе індивідуальним членом суспільства, наділеним певними правами і свободами, і водночас несе відповідальність за свої дії та вчинки перед суспільством; формування практичних навичок та вмінь забезпечити у дорослому житті прогресивний демократичний розвиток своєї держави, здійснювати конкретні вчинки, реалізовувати суспільно корисні справи для поліпшення життя громадянського суспільства свого регіону.

Старшокласники також взяли участь в інтернет-проекті «Вчимося обирати», у рамках якого під час шкільних президентських виборів учні ознайомилися з різними виборчими системами та ознаками демократичності виборів, дотримувалися демократичної процедури виборів, набували досвіду здійснювати гідний вибір президента шкільної організації, переконувалися у важливості свідомого ставлення до виборів, у тому, що брати в них участь – обов'язок перед шкільною громадою, в якій вони навчаються, діють і живуть, а в дорослому житті – перед суспільством.

Стимулювати активність старшокласників у розвитку самоврядних засад учнівського життя покликана створена у навчальному закладі «Школа самоврядування», що складається із «Школи класних лідерів» (навчання активістів класного самоврядування), студії «Лідер» (навчання активістів органів загальношкільного самоврядування) та «Школи журналістики» (для членів редакції шкільної газети та редколегій класів). Вмінню самостійно налагоджувати цікаве шкільне життя учні навчаються у творчих колективах з підготовки до реалізації запланованих справ, творчих майстернях та проектно-впроваджувальних лабораторіях.

Завдяки створенню у школі атмосфери відкритості та співробітництва, заохоченню прагнення учнів відігравати активну роль у суспільних справах, висловлювати свою думку й поважати позицію інших, впровадженню цінностей демократії у шкільне життя старшокласники стали більш активними, самостійними та відповідальними в усіх сферах життєдіяльності місцевої громади.

Література

1. Латигіна Н. Ціннісний вимір демократії / Н. Латигіна // Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»: зб. наук. праць. – Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2007. – Вип. 10. – С. 291–305.
2. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність [Електрон. ресурс]. – Режим

доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_43/Gileya43/F25_doc.pdf

3. Назаренко Г.А. Сучасні підходи до виховання культури демократизму старшокласників / Г.А. Назаренко // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали наук.-практ. конференції (за результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році); за ред. І.Д. Бега, О.В. Мельника. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2011. – Вип. 1. – С. 53–56.
4. Назаренко Г.А. Теоретичні засади виховання культури демократизму учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів [Посібник] / Г.А. Назаренко. – Черкаси: ЧОІПОПП, 2012. – 120 с.

Анотації

Олена НІКІФОРОВА

Шкільна практика навчання демократії

У статті висвітлюються хід та основні результати дослідно-експериментальної роботи педагогічного колективу Соколівоцької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Тальнівської районної ради Черкаської області щодо демократизації життя учнівського колективу як необхідної умови підвищення ефективності виховання культури демократизму старшокласників.

Ключові слова: культура демократизму, дослідно-експериментальна діяльність, демократизація, учнівське самоврядування.

Елена НИКИФОРОВА

Школьная практика обучения демократии

В статье освещаются ход и основные результаты опытно-экспериментальной работы педагогического коллектива Соколовочской общеобразовательной школы I–III степени Тальновского районного совета Черкасской области по демократизации жизни школьного коллектива как необходимого условия повышения эффективности воспитания культуры демократизма старшеклассников.

Ключевые слова: культура демократизма, опытно-экспериментальная деятельность, демократизация, школьное самоуправление.

Olena NIKIFOROVA

The school practice of the educating democracy

The article highlights the course and the main results of the experimental work of the teaching staff of Sokolivka secondary school of Talne District Council of Cherkassy region on democratization of the life of a student society as a necessary condition for improving the efficiency of education the culture of democracy in senior pupils.

Keywords: the culture of democracy, experimental work, democratization, pupils' self-governance.